

crkva u svijetu

POGLEDI

TEORIJA I PRAKSA

Živan Bezić

Odnos teorije i praxe je veoma važno pitanje. Ne samo za filozofiju kao spekulativnu znanost, nego još više za sva ostala područja čovječjeg života, kao što su to vjera, etika, politika, sociologija, pedagogija i znanost uopće. Oduvijek je to pitanje zanimalo čovječanstvo. Još od grčkih vremena pa do dana današnjega. Nikad se o njemu nije prestalo pisati, a valjda i neće.¹

Ljude posebno zanima što je prije — genetički i axiološki — teorija ili praxa? Kome od njih dvoje pripada primat u životu? Je li prije etika ili noetika? Spoznaja ili njezina izvedba? Misao ili stvarnost? Ideja ili zbilja? Vrednota ili fakat? Riječ ili čin? Svijest ili događaj? Možemo pitanje postaviti i metaforički: što je važnije — mozak ili ruka?

¹ St. Hampshire, *Thought and Action*. Viking, New York 1960.

E. Nagel, *The Structure of Science*. Harcourt, New York 1961.

A. R. Louch, *Explanation and Human Action*. Univ. of California Press, Berkeley 1966.

N. Lobkowicz (ed), *Theory and Practice*. Notre Dame Univ. Press 1967.

P. Achinstein, *Concepts of Science*. Hopkins Press, Baltimore 1968.

J. Habermas, *Theorie und Praxis*. IV Aufl. Frankfurt/M 1971.

R. J. Bernstein, *Praxis and Action*. Pennsylvania Univ. Press, Philadelphia 1971.

N. Mette, *Theorie der Praxis*. Patmos, Düsseldorf 1978.

B. D'Amore i dr., *Teoria e prassi*. Ed. Domenicane, Napoli 1979.

U svijetu postoje brojni periodici koji se bave problematikom teorije i prakse. Dok se je u nas ugasio časopis *Praxis*, u Sloveniji stalno izlazi *Teorija in Praksa*, a upravo prošle godine je u Pisi počeo život časopis *Teoria*.

Čemu kod većine ljudi onaj kobni raskorak između uvjerenja i ponašanja? Zašto oni jedno govore, a drugo rade? Odakle u njihovu životu dvostruki moral? Zašto nismo svi dosljedni ljudi kao što su to bili sveci ili npr. Gandhi?²

Na posve je poseban način taj problem zanimljiv za nas vjernike. Zašto toliki kontrast između vjere koju ispovijedamo i našeg svakodnevnog vladanja? Zašto nije dosta reći za jednog vjernika »to je kršćanin« (i time smo o njemu rekli sve), nego moramo dodati: to je »praktični« kršćanin? Zar biti kršćanin ne znači biti praktični kršćanin? Postoje li dvije vrste kršćana: oni u teoriji i oni u praksi?

Zbog tih, a i mnogih drugih antinomija, isplati se još i danas postaviti pitanje odnosa teorije i praxe.

PRIMAT TEORIJE?

Da bi nam bilo jasno o čemu govorimo, moramo prije svega biti na čistu s pojmovima.

Teorija je grčka riječ (*theoria* od glagola *theoreo* — gledati, motriti).³ Na hrvatskome znači: gledanje, motrenje, zrenje, razmatranje, intuitivni zor, čista spoznaja. Teorija upućuje na reflexivno sagledavanje iskustva, logičko opravdanje praxe, upućavanje onoga što smo doživjeli kao konkretnost. Teorija nastaje uvijek iz uvida i pregleda mnogih činilaca, niza događaja, raznih iskustva. Sve te mnoge i pojedinačne činjenice stavljaju se pod jedan pojam. Pojedinačno dobiva vid općenitoga.

Zbog toga se teorijom zove svaka široka znanstvena postavka ili princip koji razložno tumači jedno područje stvarnosti (teza, hipoteza). Odatle se teorija izjednačuje sa znanošću ili naukom. Ona naznačuje skup ideja i spoznaja logično povezanih i kauzalno obrazloženih. Može označavati i čista načela, axiome.

Vrlo često se teorija shvaća kao suprotnost praksi. Neki je smatraju »čistim«, beskorisnim i neplodnim umovanjem, suptilnom spekulacijom, gubljenjem vremena.

Filozofi rado uzimaju termin teorija za promatranje biti stvari, a praxa za vanjsku i operativnu pojavnost. U logici je teorija umovanje, prosuđivanje i zaključivanje, a praxa primjena teorije na empirijska zbivanja. Za psihologe je teorija ideja, pojam, zamisao, uvid i plan, a praxa izvedba i ustvarivanje.

² Glavni poticaj za početak svoga pokreta Gandhi je dobio u incidentu što mu se je dogodio u Juž. Africi. Kad je s uredno plaćenom voznom kartom ušao u I. raz. vlaka, kondukter ga je izbacio vani zbog njegove tamne puti. Gandhi se je pitao, kako to bijelci propovijedaju demokraciju i ravnopravnost a provode rasizam? Od tada je započeo svoju borbu proti kolonijalizma (J. E. Greene, ed. 100 *Great Thinkers*, III. iz, Pocket Books, N. York 1969).

³ Neki čak i riječ Bog — Theos izvode iz gl. *theasthai* koji ima isto značenje kao i *theoreo*. Teorija bi dakle bila božanski način gledanja stvari. Nedavno je J. Dudley napisao knjigu *Gott und Theoria bei Aristoteles*. Lang, Frankfurt 1982.

J. Heinrichs je pokušao dati vrlo kratku definiciju teorije. On piše doslovno: »Theorie = Aufnahme der Wirklichkeit ins Subjekt«. ⁴ Po njemu bi, dakle, teorija bila zapravo stvarnost spoznata od nekog umnog subjekta. To je nešto sasvim suprotno od onoga što je zamišljao Platon, za kojega je stvarnost samo aktualizacija vječnih ideja. On u tome nije slijedio svog učitelja Sokrata, koji je teoriju stavio u službu kreposti i smatrao da ispravno znanje automatski rađa i ispravno djelovanje.

Ni Aristotel nije slijedio svog učitelja Platona, jer je točno razlikovao teoriju kao znanost i praxu kao tehniku i vještinu djelovanja. Sv. Toma Akvinski je prihvatio mudru ravnotežu između teorije i praxe, koju je brzo zatim pokvario nominalizam oštro razdvajajući teoriju i praxu. Kant je kasnije to još više zaoštrio razlikovanjem »čistog« i »praktičnog« uma. Racionalizam je sa svojim naglašavanjem uma i logičke evidencije polako prešao u idealizam, koji je divinizirao čistu teoriju na uštrb ljudske praxe.

Ukratko se može reći da je u očima većine filozofa, kao predstavnika nauke o prvim početlima i načelima, teorija uživala primat pred praxom. Naravno, nisu svi filozofski sustavi jednako vrednovali teoriju i praxu (to ćemo vidjeti malo kasnije). Ipak je razumljivo da filozofska misao polazi najprije od sebe i sebi se stalno vraća. Misao (um) se smatra stvoriteljom sve stvarnosti ili, u svakom slučaju, njezinim najboljim tumačem. Praxa i čitava empirijska zbilja dobiva svoje osmišljenje u teorij-skoj snazi ljudskog uma.

Glasovita je polemika — još uvijek nedokončana — u pedagogiji o prednosti teorije i praxe. Starija pedagogika je više isticala važnost zdrave teorije (Herbart ju je nazvao »Regent der Praxis«), a suvremena insistira na premoći odgojne praxe. U lingvistici se također spori o ulozi jezične teorije i praxe. Postoji naglašavanje praxe (npr. mladogramatičari) pa sve do teoretskih pojmovanja glosematike. ⁵

Psihologija je prošla čitav krug vrednovanja počevši od starih psihologa, koji su se bavili spekulativnom psihologijom, preko empiricističkih i behaviorističkih teorija, da bi se opet vratila duši (makar i pod nekim drugim imenom) kao izvorištu misli i djela. Logičari su doživjeli slična iskustva od Aristotela do Bochenskog (axiomatska, skolastička, racionalistička, formalistička, psihološka, logicistička, ontološka, simbolična, dijalektička i metalogička logika).

Sporenje između teorije i praxe nije, sasvim razumljivo, ostavilo na miru niti teologiju. U njoj se sve više rasplamsava borba oko prvenstva ortodoksije i ortopraxe (o čemu drugi put).

⁴ L. Bertsch (Hg), *Theologie zwischen Theorie und Praxis*. Knecht, Frankfurt 1975, str. 26.

⁵ Osnivač glosematike Hjelmlev je rekao: »Po našem shvaćanju je teorija nezavisna od provjere.«

PRIMAT PRAXE?

I praxa je grčka riječ (*praxis* ili *pragma*), koja se korjenjuje u glagolu *prasso* ili *pratto* (raditi, činiti, vršiti).⁶ Označuje stvaralački ljudski rad, čin, posao, akciju uopće, sve što se zbiva čovjeku kao aktivnom subjektu. Praxa označuje i vršenje nekog posla, vježbanje i vještinu izvođenja te ukupnost iskustva u ljudskom životu. Praxom se naziva i način rada i poslovanja, djelokrug djelovanja, zanimanje te u djelovanju nastali radni običaji. Neki su sociolozi i psiholozi, po ugledu na lingviste, jedinicu ljudskog ponašanja nazvali »praxem«.

U odnosu na teoriju praxom se smatra ostvarivanje neke ideje, njezino provođenje u djelo, primjena načela u život i vladanje. Često joj se daje značenje suprotnosti s obzirom na teoriju. Teorija se smatra zaprekom praxi, a praxa oprekom teoriji.

Kad smo već spomenuli Heinrichsovu definiciju teorije, dobro je navesti i njegovu jezgrovitu označnicu praxe. U širem značenju je za njega praxa »tätige Auseinandersetzung eines Subjekts mit der Wirklichkeit«, a u užem »Hineingestaltung des Subjekts in andere Wirklichkeit«.⁷ U oba slučaja se radi o izravnavanju kontrasta među subjektivnim i objektivnim svijetom, ne o suprotstavljanju praxe i teorije.

Međutim je većina mislilaca u povijesti filozofije teoriju i praxu najradije stavljala u odnos opozicije. Stari kineski mudraci, a i današnja kineska stvarnost, pretpostavljaju praxu teoriji.⁸ Krćanski srednji vijek nije znao za opreku teorije i praxe. Machiavelli je bio jedan od prvih vjesnika pragmatizma u politici i životu. Novi vijek se rado opredjeljuje za iskustvo i praxu. Goethe je to izrazio poznatom parolom iz Fausta: »Am Anfang war die Tat«. No za nj ipak činjenice nisu u protuslovlju s teorijom.⁹ K. Marx je uporno isticao vrijednost rada i praxe: dosada su filozofi samo tumačili svijet, sad je vrijeme da ga se mijenja (Teze o Feuerbachu). Čovjek je »biće praxe«. Američki pragmatizam (Peirce, James, Dewey) stavio se je sasvim na stranu akcije. Za njega je život i praxa mjerilo istine. Izgledalo je da evolucionizam to i potvrđuje. I existencijalisti su se ubacili u filozofsku evoluciju s tvrdnjom: čovjek nije bitak, već postajanje i postojanje.

Pozitivizam i empirijske znanosti ističu normativnost faktičnoga. Naši suvremenici su obuzeti idejama funkcionalnoga i korisnoga. »Factum« je »fatum« svega što je prošlo i što postoji. A »faciendum«? Doduše, ono spada još u područje teorije, ali neće postati »fa(c)tum« prije nego se rodi u praxi. I budućnost pripada praxi.

⁶ Postoji još jedna riječ slična značenja: *poiesis*, tj. rad koji ima svrhu izvan sebe: zanat, produkcija, industrija. Praxa naprotiv ima cilj u sebi, naznačuje akciju kao tipično ljudski kvalitet (v. I. Illich, *Deschooling society*, str. 90). Poslije Aristotela je *poiesis* postala poezijom.

⁷ »Djelatni obračun subjekta sa stvarnošću... Uobličavanje subjekta u drugu stvarnost« (Bertsch, *op. cit.* 21).

⁸ *Esprit*, br. 12, g. 1971, str. 381 i sl.

⁹ F. Dinnen, *Introduzione alla linguistica generale*. Il Mulino, Bologna 1970, str. 410.

Za praktičare je teorija samo apstrakcija, možda i utopija, a konkret-
nost je praxa. Činjenice postoje i bez ikakve teorije, one imaju vrijed-
nosti u sebi.⁴⁰ Praxa ima svoj vlastiti »dignitet«, ne treba joj ga tražiti
od teorije. Konačno valja istaknuti i to: na koncu konca i teorija (gleda-
nje, zrenje, umovanje) jest neki čin, dakle praxa.⁴¹ Sve se, dakle, ipak
svodi na djelovanje. Njemu pripada primat.⁴² Prema tome, zaključuje
Fröbel, čin je prije spoznaje, ona se svodi na djelo.⁴³

Nije čudo da su i mnogi suvremeni teolozi očarani praxom. Za njih je
praxa jednako kao i Objava »locus theologicus«, jer Duh Sveti prati
svoju Crkvu i u njezinim povijesnim i sadašnjim iskustvima.⁴⁴ Pače za
francuskog dominikanca Claude Geffréa kršćanska je praxa »lieu de vé-
rification de ce (misli se: Kristova) message«.⁴⁵ Za neke više nije važna
ortodoxija, nego samo ortopraxa.

Zašto danas jača trend ortopraxe na račun ortodoxije? B. Mondin navodi
slijedeće razloge za to:

- današnja moć praxe, osobito znanstvene i tehničke,
- praktična, ne više spekulativna, orijentacija suvremenog čovjeka: va-
žni su rezultati rada, ne ideje i teorije,
- sekularizacija svega, pa i same teologije.⁴⁶

KOMPLEMENTARNOST

Kako vidjesmo, teoretičari daju odlučnu prednost teoriji, a praktičari
praxi. Tko od njih ima pravo? Da li se protivnici dadu izmiriti? Jesu li
teorija i praxa uopće protivnici? Postoji li možda i neka viša sinteza iz-
među teoretske i praktične vizije svijeta?

Uzmimo u promatranje najprije tezu: teorija je ispred praxe. Ili njoj
sličnu: za teoriju praxa nije uopće važna. Odmah se treba sjetiti činje-
nice: »čista« teorija zapravo ne postoji. I sama teorija-gledanje-umovanje
jest jedan čin, ljudski čin, dakle praxa. Stoga teorija uzalud ignorira
praxu. Ona je sama ta prezrena praxa. Badava i parola »znanje je moć«.
Da, ono je zaista moć, ali tek onda kad se uzbilji u djelu.

⁴⁰ Učitelj Freudov dr. Charcot je tvrdio: »La théorie, c'est bon, mais ça n'em-
pêche pas les faits d'exister« (cit. prema *Delo*, br. 9. g. 1981. 52).

⁴¹ Heinrichs nije ni sam zadovoljan svojom definicijom posuđenom od Duda-
na. Priznaje da je teorija čin (Bertsch, *op. cit.* 16).

⁴² J. Dewey, *Logic: The Theory of Inquiry*. Holt, N. York 1938.

H. Wallon, *De l'acte à la pensée*. Flammarion, Paris 1942.

Th. Mischel (ed), *Human Action*. Academic Press, N. York 1969.

P. Engelhardt (Hg), *Zur Theorie der Praxis*, Grünewald, Mainz 1970.

M. Riedl (Hg), *Rehabilitation der praktischen Philosophie*. Rombach, Freiburg
1972.

D. Berdesinski, *Die Praxis — Kriterium für die Wahrheit des Glaubens*. Don
Bosco, München 1973.

⁴³ O. Klemm, *Pädagogische Psychologie*. Hirt, Breslau 1933, str. 11.

⁴⁴ N. Greinacher u *Praktische Theologie heute*, Kaiser, München 1974, 109.

⁴⁵ *Le Supplément*, br. 124, g. 1978, str. 143.

⁴⁶ *Osservatore Romano*, 15. X. 1976, str. 3.

Čista teorija i čista znanost hoće da budu indiferentne prema posljedicama. A što, ako su te posljedice negativne, loše, porazne? Mogu li one opravdati takvu znanost? Teorija se provjerava u praksi. Sve znanstvene hipoteze moraju biti verificirane (*verum-facere!*) u praksi. Ona je korektiv za krivu teoriju: »*errando discimus!*«. Kao što teorija ima kritičku funkciju prema praksi, tako vrijedi i obratno: iskustvo je obogaćenje, opravdanje ili osuda teorije.

Teorija sama za sebe, uz isključenje praxe (ako je to isključenje uopće moguće), nije neka apsolutna vrednota. Ona je, doduše, vrlo velika vrednota, plod je i dokaz ljudskog duha, ali nije isključiva sastavnica čovječstva. Istina, od životinja se razlikujemo po umovanju a ne po djelovanju, ali u bit čovječstva spada i njegova djelatnost.

A praxa bez teorije? Što je sa primatom praxe? I tu se moramo trijezno zapitati: može li kod normalnog i umnog čovjeka uopće postojati praxa bez njezina reflexivnog utemeljenja? Ako se dogodi da netko ipak radi nepromišljeno, nerazumno, bez ikakve umne aktivnosti, je li on potpuni i pravi čovjek? Njegove čine, u rječniku etike, mogli bismo nazvati »*actus hominis*«, ali ne i »*actus humani*«. *Actus humanus* postoji samo tamo gdje postoji i pamet i slobodna volja. On je sinteza teorije i praxe.¹⁷ Razumno biće ne može djelovati iz »čiste« praxe.

Pošto je čovjek slika i prilika Božja, pogledajmo kako stoji s teorijom i praxom u Boga. Bog je »*Actus purus*«, ali »*in principio erat Verbum*«. U Boga nema razlike između teorije i praxe, on je *Ens simplex*. U Bogu one obje sačinjavaju jednotu. Stoga je božanska praxa ujedno i *Logos*, osmišljeno djelo. Tako je i s ljudskom praxom, ako čovjek pretendira na sličnost sa Stvoriteljem.

Ljudska praxa može dobiti načelno opravdanje jedino od teorije (teorija praxe). Sama akcija ne može biti kriterij istine. Do tog iskustva je došao i J. M. Domenach: »Ni u kojem slučaju akcija ne može biti kriterij istine. Baš, naprotiv, ona pretpostavlja izbor vrednota i pravilno poimanje povijesti.«¹⁸ Teorija ima heurističku vrijednost, a praxa verifikacionu i korektivnu. Čista empirija ne može biti znanost, manjka joj razumni, kognitivni i kritički elemenat.

U posljednjem broju Crkve u svijetu naš urednik je dobro uočio glavnu crtu današnjeg mentaliteta: »Akcija nadoknađuje sve; pokriva i sakriva tolike nedostatke i propuste suvremenog prakticisma i životnog relativizma«. Stoga s pravom opominje: »Međutim, na dulji rok, na dulju stazu, ne može se graditi i izgrađivati bez čvrstih, sigurnih temelja. Nitko ne može reći da ti temelji ne postoje. Pitanje je samo, ako se ovako nastavi, hoće li oni sutra 'postojati'«. ¹⁹

¹⁷ Englezi kažu: »Practice without theory is blind, theory without practice is lame«. Slično i Nijemci: »Praxis ohne Theorie macht auf die Dauer dumm... Theorie ohne Praxis macht auf die Dauer blind«.

¹⁸ *Svesci*, br. 27, str. 4.

¹⁹ *CuS*, br. 3, g. 1982, str. 193 i 194.

Koliko god ne valja nadmetanje, odnosno preferiranje praxe nad teorijom i obratno, ili redukcija jedne na drugu, još je manje na mjestu njihovo suprotstavljavanje, kao da jedna isključuje drugu.²⁰ Nije pametno teoriju i praxu stavljati na Prokrustovu postelju. U tom slučaju strada oboje: praxa ostaje bez glave, a teorija bez nogu. Obje osakaćene i nesposobne za život. Ovaj se, kako je poznato, odvija u harmoniji misli i djela. »Verbum caro factum est«.

Nije dakle u redu od teorije i praxe praviti protivnike, niti ih stavljati u opozicioni stav. Mjesto dogmatizma i akcionizma bolji je sklad istine i ljubavi, uvjerenja i ponašanja, vjere i života. Ako teorija može biti »princip za primjenu«, ni u kojem slučaju praxa ne smije postati »princip proti principu«.

Potenciranje razlika između teorije i praxe po svojim posljedicama je slično i dokidanju svake razlike među njima, kao kad npr. Hegel kaže »Geist ist Aktion«. Doista je duh djelatnost, ali nije samo to. Doista djelo izvire iz duha, ali postoje i činjenice bez duha. Ako je teorija najsublimniji vid filozofije, život nije samo filozofiranje.

Ovo dijalektično jedinstvo i suprotnost, koje vlada među teorijom i praxom, zbunjuju mnoge ljude. Često nisu u stanju pravilno ih razlučivati ni kreativno povezati. Može se čak dogoditi da isti čovjek u istom momentu daje suprotne izjave. Tako npr. u već spomenutom broju CuS-a jedan suradnik najprije ispravno zaključuje: »U teologiji, životu Crkve i pojedinog kršćanina postoji konstantna opasnost da se vjerska teorija i praksa odvoje, osamostale, da izgube svoje nužno — možemo reći dijalektičko — jedinstvo i da se jedna izigra na štetu druge. Da bi se to spriječilo potrebno je istaknuti i učiniti svjesnim ovu jedinstvenu vezu i međusobnu ovisnost obiju komponenata.« Nekoliko redaka iza toga pisac sam sebi protuslovi kad zaključuje: »Jedino kršćanskom praksom nasljedovanja moći ćemo uspješno odgovoriti osporavanju vjere.«²¹

Rješenje problema teorije i praxe nije u njihovu antagonizmu ili isključivanju jedne od njih, nego u njihovoj harmoniji. One su zapravo komplementarne oline, dva pola iste stvarnosti. Jedna drugu nadopunjuju i jedna drugu iziskuju. One sačinjavaju dijalektično jedinstvo. Pokazuju kružnu strukturu čovječje existencije: praxa rađa teoriju, teorija rađa praxu u vremenskom i aksiološkom preplitanju. Čovjek je i duh i volja!

U potpunom čovjeku obje su uvijek zajedno, uvijek u odnosu, stalno međuovisne, nikada izolirane. Kako se teorija i praxa međusobno nadopunjuju, tako obje skupa nadopunjuju i čovjeka. Još od davnih vremena se kaže: »Prius vivere, dein philosophari«. Istina je: philosophari sine vivere impossibile est. Ali isto tako: vivere sine philosophari intolerabile est.

Teorija je izvor praxe, a praxa cilj teorije, ušće životne rijeke. Teorija je ishodište, a praxa dohodište. Teorija rađa i prati praxu, a praxa oplo-

²⁰ K. Lehmann: »Die abstrakte Opposition 'Theorie versus Praxis' löst jedenfalls das Problem überhaupt nicht« (*Prakt. Theologie heute*, 98).

²¹ CuS, ib. 239.

duje i ostvaruje teoriju. Kao primjer navodim pedagogiku. Ona je tu radi pedagogije, a opet odgojno iskustvo omogućuje ispravnu pedagogiku. Čovjek živi od indukcije i dedukcije. Teoretski ih možemo odvajati, ali u praksi spadaju skupa. One se međusobno uvjetuju. Jedna implicira drugu. Uvijek su zajedno i uvijek pomiješane. U svakoj ljudskoj praksi živi teorija, i u svakoj teoriji klija sjeme praxe.

Misao osmišljuje rad. Na poznatu krilaticu »learning by doing«, psiholog Cronbach primjećuje: »We learn not by doing, but by thinking about what we are doing«. ²² Čovjeku kao razumnom i djelatnom biću treba i teoretsko prosvjetljenje i praktično ostvarenje. Bez teorije ne bismo imali ideala, a bez praxe oni bi ostali samo tlapnja.

Povezivanje teorije i praxe je naročito važno u moralnom životu čovjeka. Etike nema bez noetike. Gdje nema načela nema ni morala, a pogotovo ga nema gdje naša djela nisu u skladu s etičkim načelima. Nema dobre praxe bez dobre teorije, kako reče Kant. »Ništa nije praktičnije od dobre teorije«, vele poznati teolozi Alszeghy i Flick. ²³ Pokojni Č. Čekada je ustvrdio: »Teorija je praksa najboljih i najsavjesnijih«. ²⁴

KONAČNO: ČIJI JE PRIMAT?

Što da konačno odgovorimo na početno pitanje: kome pripada primat — teoriji ili praksi?

Apsolutni primat ne pripada ni jednoj ni drugoj. Obje su ljudske komponente, obe jednakovrijedne i jednako potrebne biću što se zove čovjek. Primat ne može pripasti teoriji, jer »nihil est in intellectu, quod non antea fuerit in sensu« (Locke). Ne može ga svojatati ni praxa, pošto samo »tantum possumus, quantum scimus« (F. Bacon). Uvijek je jedna povezana s drugom i vazda jedna upućuje na drugu.

Ako ipak netko insistira na primatu (a vidjeli smo da takvih ima), onda bi se moglo govoriti samo o relativnoj prednosti. Sve zavisi o stanovištu na koje se postavimo. Kad je raspravljao o prednosti ljubavi prema Bogu ili prema bližnjemu, sv. Augustin je znao dobro razlikovati: »Dei dilectio prior est ordine praeciendi, proximi autem dilectio prior est ordine faciendi.« ²⁵

Slijedeći Augustinovu metodu i mi možemo reći: promatrajući stvar genetički, ne znamo što je prvo: teorija ili praxa (poznate su polemike oko »urođenih ideja« ili »tabula rasa«). S djetetom rastu skupa u recipročnom odnosu i misao i djelovanje. Gledajući gnozeološki, teorija bi trebala prethoditi praksi. No, je li uvijek tako? Znamo iz filozofije da »agere sequitur esse«, no jednako znamo iz iskustva da se može dogoditi da »esse sequitur agere« (sticanjem zlih navika koje kvare biće, odnosno stalnim vršenjem kreposti koje popravljaju narav). U redu djelovanja jasno je da praxa stoji na prvom mjestu, ali smo već vidjeli da »actus humanus«

²² L. J. Cronbach, *Educational Psychology*. III izd. Harcourt, N. York 1977, 779.

²³ Alszeghy-Flick, *Come si fa la teologia*. Ed. Paoline, Alba 1974, st. 153.

²⁴ *Pozdrav našem vremenu*. Đakovo 1964, str. 68.

²⁵ *Tractatus s. Augustini in Johannem*, 17, 7.

nije moguć bez sudjelovanja i duševnog sloja ljudskog bića. Za moralno promatranje ljudskog čina nisu važni samo »actus externi«, već isto tako i »actus interni«, tj. uvjerenje, savjest i etički nazori.

Je li, dakle, moguć čvrsti aksiološki sud o primatu teorije ili praxe? Nije. Preferirajući jednu od njih, učinili bismo nepravdu i njima i njihovu nosiocu. O aksiološkom primatu ne može biti govora.²⁶ Još manje o njihovoj isključivosti ili opoziciji. Ako već hoćemo označiti nekim pojmom njihove odnose, onda to mogu biti samo komplementarne kategorije; dopuna i sinteza teorije i praxe. To se može najbolje zapaziti kod onih teoretsko-praktičnih operacija kao što su program, planiranje, pokus, dosljednost, ostvarivanje plana, modeliranje.²⁷

Mjesto stvaranja antagonizma među teorijom i praxom, bolje je traženje njihove sinteze.

Razumljivo je da će među njima uvijek ostati neka napetost, ali to je plodna napetost, stvaralačko natjecanje, viša sinteza. Ne dadu se poistovjetiti, a bilo bi katastrofalno da ih pokušamo dijeliti ili suprotstavljati. U obima je toliko zdrave dinamike da naš život čine zanimljivim, nape- tim i plodnosnim.

Što bi bio čovjek bez umnog teoretiziranja i težnje za idealima? A što bi bio čovječji život bez praktične mudrosti i ostvarenih ideala?

Teorija i praxa jesu naša krila kojima letimo. Oba nam trebaju, oba su jednako vrijedna. Jednim se krilom ne može letjeti.

THEORY AND PRACTICE

Summary

The distinction and relation between theory and practice have been central problem in the Western philosophy. Still now it has not lost its actuality. That is a perennial philosophic issue.

Theory as contemplation of God and world, statement of underlying principles of certain phenomena and as the knowing for its own sake, is preferred by the philosophers. The philosophy, studying the first principles and being also a theoretical not a practical discipline, gives the primacy to the theory. The man namely is the knower, a contemplative creature.

Practice is the work, action, exercise, profession, application of knowledge, and designates all the activities characteristic of man's life. It is

²⁶ N. Greinacher: »Genauso wie ein Primat der Theorie über die Praxis ist ein Primat der Praxis über die Theorie abzulehnen« (*Prakt. Theol. heute*, 109).

²⁷ »Model nije isto što i teorija, ali je svaki model izraz jedne teorije. On primjerno konkretizira teoriju. Model nije ni obična praxa. Model još treba ostvarenje i za nj je uvijek otvoren« (N. Greinacher, *ib.*, 114).

darling of the pragmatists. The pragmatic movement philosophically was an American phenomenon but practically it is world extended. Its main concern is the man as agent and his activity (»Men are what they do«). The pragmatic thinkers say: the facts, reality, action are prior and they determinate our knowledge.

There is a great disagreement among the philosophers about the primacy of theory or practice. No one of conflicting streams in its extrem position can be right. Theorizing in itself is in fact one activity, and a very human practice is impossible without theoretic reflexion. Only theory and practice together are an »actus humanus«. The complete man is a thinking and active animal.

Our appreciation of theory and practice is manysided and objective. Rather than reflecting in categories of antinomy, contrast, opposition and exclusivity we must think about theory and practice as a couple-concept of human being in complementarity, harmony and synthesis.

PONOVNO PISMO MAJCI

Stanislava Adamić

Dugo Ti ne pisah
Oprosti mati
Svako me slovo
svaka riječ boli
Usprkos svemu
ti znaš
da i šutnja voli —
Oprosti mati.

Što da ti kažem?
Srce pjeva
i viče
Do tebe mi je
tisuću pakla
čistilišta — što li
do Tebe
ili tvog neba proći
Ja sam majko
još prepuna tvojih nježnosti
tvoje nježnosti željna
da bi čudo
I mislim
samo čudo moglo
u čudo preobraziti noći.